

ćanski obnovljena Europa, te etički utemeljena zajednica. Autor smatra kako se prijeteći islamski fundamentalizam može prevladati uvažavanjem zajedničkih korijena židova i kršćana, općenito mjerama izgradnje povjerenja među vjerama, te uništavanjem stereotipnih slika neprijatelja (str. 203-213).

U katastrofalno nepoznavanje događaja iz Drugoga svjetskog rata ide i Küngova fraza da je "katoličko-hrvatska ustaška država" ubijala desetke tisuća Srba. Ne treba nijekati ni ustaške ni druge zločine, ali je protivno istini da je to radila "katolička" država (takvom nije ni proglašena). Laž kojoj je autor nasjeo i dalje je prenosi, odnosi se osobito na zločine koji su se dogadali "bez prosvjeda tadašnjeg katoličkog nadbiskupa u Zagrebu Alojzija Stepinca" (str. 176). Ostaje pitanje tko ga je tako informirao, ali i pitanje bi li i Küng odbio ući u zagrebačku katedralu u kojoj je Stepinac pokopan kako se opredijelio i napisao jedan sarajevski (crkveni) autor? Nepoznavanje Stepinčevih prosvjeda, za Künga valjda i jest razlog da je ustaška država bila "katolička". Da se Küng potrudio, lako je mogao doći do dokumenata kojima Stepinac itekako prosvjeduje protiv ubijanja; nije to učinio i tako ostaje ljaga na istinitosti njegova pisanja i to kao podrška komunističkim objedama i poznatim lažima.

U sasvim drugom kontekstu, u knjizi je uočljiv i autorov prosvjed protiv "Woi-tylisma" i dokumenta Ivana Pavla II. iz 1995. god., *Evangelium vitae*. Autor napada stavove Crkve kojima ona "u stvarnosti potiče pobačaj" dok zabranjuje kontraceptivne metode (str. 187). Očito, zbog sličnih stavova Küngu je svojevremeno i bila oduzeta "venia docendi".

Posljednji podnaslov Küngove knjige govori o politici mira. Naime, dosadašnja

iskustva upućuju na to da se ratovima ne postiže blagostanje ni u pojedinim nacijama ni u suodnosima. Potrebna je nova paradigma međunarodnih odnosa. Küng ne daje rješenja, nego skicira moguću viziju i nudi poticaje u svjetskoj politici kroza svjetski etos. Umjesto sukoba, on govori o razgovoru između uljudbi/civilizacija (str. 223 sl.). Klasični uvjeti za "pravedan rat" (Augustin, T. Akvinski, De Vittoria, Suarez) teško se ispunjavaju i većina ratova ostaje nemoralna (str. 250). Upravo zato je izazov današnjega vremena u primjeni svjetskoga etosa u ljudskoj zajednici.

Ovom knjigom Küng nudi nacrt za budućnost s temeljima u općem dobru posredstvom zajedničkih etičkih vrednota. Je li to još jedna ljudska utopija, to ne ovisi o autoru.

Na kraju knjige nalaze se obimne bilješke i autorove riječi zahvale suradnicima. Čitanje ovoga djela uvelike olakšava i doneseni pojmovnik imena. Predstavljena su i brojna Küngova izabrana djela, te kraći prikaz njegova života i rada čime se upotpunjava slika o ovom plodnom teologu i piscu.

Tomislav Jozić

Etos u gospodarstvu

Hans KÜNG, *Svjetski ethos za svjetsko gospodarstvo*, Intercon, Zagreb, 2007., 261 str. (prijevod s njemačkoga: Josip Baotić, Katica Knezović).

Kao drugi dio poznatoga jedinstvenoga Küngova djela *Weltethos für Welt-politik und Weltwirtschaft* (1997.), Intercon je 2007. god. izdao zasebnu knjigu o ulozi etosa u pitanjima svjetskoga gospodarstva.

Gospodarstvo je neuobičajena tema za teologa, ali kad se radi o Künngu, ni to ne iznenaduje. Knjiga je ustvari nastavak prvoga dijela koji govori o politici, dok u ovom drugom, autor istražuje uzroke i pojave koje u gospodarstvu utječu na opstanak čovjeka. Ta pitanja su osvijetljena filozofskim, teološkim i sociološkim pogledima u traženju optimalnih rješenja. Ona se nalaze u svjetskom prihvaćanju etičkih standarda kao metode razrješenja gospodarskih svjetskih zajedničkih problema u stvaranju pravednijega svijeta.

Ubrzano stvaranje novih materijalnih vrednota u korist maloga broja bogatih na račun većine siromašnih, nije u etičkom suglasju s načelima svjetskoga etosa unutar kojega Küng ocrtava moguća rješenja u gospodarskim problemima svjetskih razmjera. Raspravi o tim temama u šest poglavlja, na početku knjige prethode: kazalo, uvod, te autorov predgovor hrvatskom izdanju, dok na kraju sliku upotpunjuje obiman pregled bilješki, zahvala, pojmovnik, prikaz autorova života kao i pregled njegovih odabranih djela.

Autor započinje temom o globalizaciji koja se posljednjih godina odvija "u nejasnom svjetlu". Ta pojava je svijetu otvorila čak i nekadašnji sovjetski blok i samu Kinu, kao simbole zatvorenosti. U cijelom svijetu nastaju nova tržišta robe i rada, ubrzane komunikacije i konkurencije, ali i nezaposlenost u industrijski razvijenim zemljama. Gospodarstvo se kroz globalizaciju 90-ih godina 20. st. našlo na prekretnici, za jedne kao nada, za druge opasnost. Autor se na samom početku pita (str. 21) je li u takvom stanju opće utrke poduzeća, mjesta i regija u "ekonomiziranom", nedemokratskom i neljudskom svijetu uopće moguće biti istinski dobitnik. Pritom se odriče uloge suca i ne želi ekonomiste poučavati ekonomskim zakonitostima, već ponovo

ukazati na potrebu posvješćivanja etičke dimenzije unutar svjetskoga gospodarstva.

Globalizacija za Künnga nije urota mračnih sila, nego posljedica tehnološko-ekonomskoga razvoja europske moderne. To je strukturalna revolucija svjetskoga gospodarstva koja znači nezaustavljiv proces, a znači i prijetnju zbog nepredvidivih dvojbena učinaka. Da bi se izbjegla kriza državnog blagostanja, treba ga kontrolirati i preurediti kroz određene modele u gospodarstvu umanjnjem učinaka nastalih iz neokapitalističkih poroka, osobito težnjom za dobiti kao isključivoj vrednoti (str. 22-52), čime završava prva tema knjige.

Nakon nejasnoća nastalih globalizacijom, autor u drugom naslovu počinje s dilemom o odabiru gospodarstveno-političkoga globalnog koncepta koji bi odgovarao nekom etičkom cjelovitom pogledu. Ako je to čisto tržišno gospodarstvo, ono je utemeljeno na starom liberalizmu ranoga 19. st. koje je ubrzo je propalo (30-ih godina). Istu sudbinu je doživjelo i socijalističko plansko gospodarstvo. Nakon što autor tumači više ekonomskih pravaca i njihovih začetnika, uočava kako u drugoj polovici 20. st. dolazi do političko-gospodarstvenih kriznih vremena potpomognutih nemirima studenata i intelektualaca (str. 53-80). Javlja se dva okvira društvenih snaga i procesa: ekološko preustrojavanje industrijskoga društva, te etičko-moralni pozivi umjesto praktične politike u gospodarstvu.

U tim okvirima zahtijeva se globalni etos unutar globalnoga tržišnog gospodarstva. Nikakav ekonomski imperijalizam ovdje ne dolazi u obzir (Keneth E. Boulding, Peter Ulrich, Ingomar Hauchler). U službi čovjeka mora biti *tržišno gospodarstvo* uz podršku drugih podsustava, kao što je pravo, politika, znanost, kultura i vjera (str. 89). Ovakva vizija traži prvenstvo svjetskog etosa nad politikom i eko-

nomijom i to radi čovjekove ljudskosti i njegova nedodirljiva dostojanstva.

Korak dalje, u trećem poglavlju, raspravlja se o gospodarstvu utemeljenom na odgovornosti. Tipična etička tema. Do 1990. god. u kojoj je objavljen Künigov *Projekt Weltethos (Projekt svjetski ethos, Miob, Velika Gorica, 2003.)* gotovo da i nije bilo dokumenta o ovoj temi. Danas već postoje međunarodni dokumenti ove vrste sa zahtjevima o ljudskim dužnostima utemeljenim na globalnom etosu. U tom pogledu, politika svjetskoga financijsko-gospodarstvenog poretka mora biti i etički motivirana, kako bi bila učinkovita i postojana, tvrdi Künig (str. 101). Tome služe i brojne međunarodne povelje i proglašeni koji se zauzimaju za slobodu i pravednost, solidarnost, mir i dostojanstvo. Pritom ne treba upasti u zabludu stvaranja neke vrste svjetske vlade ili kontrole (Global Government), već naprotiv, u gospodarstvu stvarati održivu ravnotežu s temeljnim ljudskim vrijednostima, na poznatom i prihvatljivom "zlatnom pravilu", na velikim vjerskim i etičkim predajama čovječanstva (ne krasti, ne lagati, ne varati...). Održivi razvoj, zajedničke etičke pretpostavke, čovjek u životno vrijednom okolišu, sve to služi na dobrobit svima, ali ne postoji kod svih etička i politička volja u provedbi; pokazalo se upravo to nakon konferencije za okoliš i razvitak u Rio de Janeiru 1992. god. kada su svi prihvatili donesene zaključke, a nijedna država nije izrazila etičku volju u političkoj primjeni.

Svojevrsna prekretnica svjetskih gospodarstvenih odnosa započela je 1971. god. u Davosu kada je nastao i prvi godišnji susret vodećih gospodarstvenika (organizator Klaus Schwab). Tako je nastao i Svjetski gospodarstveni forum (WEF). Kao temeljna misao pokazao se zahtjev za većom ulogom poduzeća u globaliziranom

svijetu. Potrebno je udovoljiti interesima svih, od vlasnika, dioničara, korisnika, dobavljača i suradnika, pa do nacionalnoga gospodarstva.

Kasnije se pokazalo da treba uvažavati i poduzetničku društvenu odgovornost. Načela dobiti (koristi) moraju biti sustavno podređena "etičkom promišljanju" oko općega dobra (str. 140). U poštivanju temeljnih etičkih vrijednosti i temeljnoga ponašanja moraju biti uključeni svi, a vlasnici, čelnici i menadžeri moraju isključiti makijavelističke metode upravljanja (tj. svrha posvećuje sredstva). Prosvjećenje u ime vjere mora postati "velika zadaća našeg vremena", zaključuje Künig u četvrtom poglavlju.

U petom dijelu on raspravlja o odnosu globalnih poduzeća i globalnoga etosa; o odnosu burze i morala, o laži i prevarama; o tome da globalno tržište zahtijeva globalni poredak kroza stvaranje "globalne financijske arhitekture" (Clinton) (str. 189). Pretpostavka za tržišno gospodarstvo jest uređeno građansko društvo, a svemu tome doprinose i *Smjernice OECD-a za multinacionalna poduzeća* kako je određeno u Kodeksu ponašanja (Code of Conduct) iz 2000. god.

Posljednji odsjek ima kao temu ulogu etičkoga poretka u tržišnom gospodarstvu, dakako u globalnom okruženju. Iskustvo pokazuje da nije uvijek zajamčen uspjeh tržišnoga gospodarstva. Njegovu krizu prate i međusobna optuživanja između politike i gospodarstva. Tržišno-gospodarstveni sustav dolazi u ozbiljne poteškoće ako zataji jedan od tri čimbenika: zatajivanje samoga tržišta (neprikladna politika vođenja), zatajivanje ustanova (novčani sustav, nadzor, pravni poredak), te zatajivanje morala (korupcija, nepovjerenje, pohlepa i sl).

Da bi se to izbjeglo, treba poštivati "zajedničke ljudske temeljne vrijednosti i mje-

rila" (str. 210), uvažavati etički utemeljeno poslovanje nasuprot postizanju profita prema makijavelističkom načelu "s vukovima se mora zavijati" (str. 216). Ovakvu vrstu gospodarskih opredjeljenja najbolje je okarakterizirao Mahatma Gandhi kroza sedam društvenih grijeha današnjeg vremena, i to je posljednja poruka Küngove knjige:

- bogatstvo bez rada,
- uživanje bez savjesti,
- znanje bez karaktera,
- poslovanje bez ćudoreda,
- znanost bez ljudskosti,
- vjera bez žrtve i
- politika bez načela.

Ovo i još mnogo drugih važnih poruka i izazova, u ovom prikazu neizrečenih, čitatelj će naći u naznačenu Küngovu djelu sa začudujućim brojem informacija, ali vrijednom truda koji zahtijeva strpljivo i pažljivo čitanje.

Tomislav Jozić

Redovnice i svećenici u nastanku i djelovanju HKD Napredak

Ilija DRMIĆ - Marko JOSIPOVIĆ (ur.), *Stoljeće HKD Napredak (1902.-2002.). Zbornik radova znanstvenoga simpozija u povodu 100. obljetnice osnutka HKD Napredak, održanog 6. i 7. rujna 2002. u Sarajevu*, HKD Napredak Sarajevo - Zagreb, 2007., 631 str.

Ograničavam se na udio redovnica i svećenika u nastanku i djelovanju HKD Napredak prema Zborniku koji večeras

predstavljamo,¹ u nadi da će druga dva govornika zahvatiti ostale važne teme.² Podsjetimo se da Zbornik uz pozdrave donosi 34 izlaganja, zatim kazalo mjesta i zemljopisnih pojmova te kazalo imena i popis autora pojedinih priloga.

Iz priloga dr. fra Andrije Nikića o nastanku Potpornoga društva (kasnijeg Napretka) u Mostaru 7. siječnja 1902. (str. 37-57) vidimo da je ključna bila podrška hercegovačkih franjevaca, posebno biskupa fra Paškala Buconjića i provincijala fra Augustina Zubca. Svrha im je bila "omogućiti siromašnoj mladeži da završi škole" (str. 38). Istaknutu ulogu imali su i rektor Franjevačke bogoslovije u Mostaru fra Radoslav Glavaš, zatim fra Ambro Miletić i drugi hercegovački franjevci. Na konstituirajućoj sjednici 14. rujna 1902. aklamacijom je za prvoga predsjednika bio izbran R. Glavaš. On i drugi hercegovački franjevci dali su ne samo moralnu podršku nego i novčane priloge na sjednici 1. listopada 1902. tako da je "pet fratara utemeljitelja dalo ukupno 500 kruna" (str. 47). Svećenici i učitelji pozvani su da u mjestima svoga služenja porade na širenju Društva. Vodstvo Društva preuzeo je 18. studenoga 1903. fra Špiro Šimić kroz jednu godinu a zatim fra Nikola Šimović do fuzije s Napretkom u Sarajevu 6. siječnja 1907.

Dr. Franjo Topić u prilogu "Predsjednici napretka" (str. 91-106) prikazuje životni put i pisana djela R. Glavaša. Ističe da je profesor i književnik dr. Tugomir Alaupović "zajedno s Antom Palandžićem i dr. Ivanom Šarićem idejni tvorac Hrvatskog društva za namještanje djece u zanate i trgovine iz Sarajeva" 1902. god. koje je na skupštini 10. 9. 1904. dobilo skraćeni naziv "Napredak" (str. 95). Na žalost, ni

¹ Predstavljanje održano 15. svibnja 2008. u dvorani općine Stari Grad u Sarajevu.

² To su prof. dr. Šaćir Filandra, predsjednik Bošnjačke zajednice kulture Preporod i prof. dr. Miroslav Palameta, donedavni veleposlanik BiH u Vatikanu i bivši dopredsjednik Napretka.